

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО РЕГУЛЯТИВУ *НІМЕЧЧИНА* В ЕПІСТОЛЯРНИХ ТЕКСТАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті розглянуто особливості функціонування лексичного регулятиву *Німеччина* як домінувального елемента в системі етнічних стереотипів епістолярних текстів Лесі Українки; акцентовано увагу на системі словесних засобів актуалізації номінативного поля, що формують його; виокремлено ядерні та периферійні одиниці, які створюють її особистісний образ Німеччини, а також проаналізовано їх синтагматику; встановлено чинники, що вплинули на певні модифікації у творенні цього гетеростереотипу на протигагу типологічному для українців.

Ключові слова: регулятив, епістолярний текст, етнічні стереотипи, гетеростереотип, номінативне поле.

Постановка наукової проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Етнічні гетеростереотипи (гетеростереотип етнічний – із грец. ἑτερος – інший, στερεός – твердий і τύπος – відбиток, форма, зразок) – це «відносно стійкі уявлення, судження, оцінки тощо представників певної національної лінгвокультурної спільноти про інші (чужі) лінгвокультурні спільноти. Можуть бути як негативними, так і позитивними залежно від історичного досвіду стосунків даних етносів» [2, с. 37], з огляду на потенційні можливості декодування за їх посередництвом особливостей формування національних образів, уявлень одного етносу про інший, динаміки їх вияву та побутування на певному історичному відтинку, цілком передбачувано викликають постійний дослідницький інтерес учених різних галузей – істориків, етнопсихологів, філософів, етнологів, фольклористів, лінгвістів (А. С. Баронін [1], О. В. Белова [3], О. М. Грибок [5; 6], М. В. Демедюк [7], О. В. Пелін [15], О. В. Савицька, Л. М. Співак [20], Ю. Р. Сілецький [21], О. О. Стоколос - Ворончук [25], Т. Г. Стефаненко [24], О. О. Шиприкевич [29]; Д. І. Широканов [30]). Найактивніші способи їх вивчення в мовознавстві здійснено за допомогою текстів різних функційних стилів та жанрів (М. В. Демедюк [7]), паремійного фонду певного етносу (О. О. Рогащ [19]), ептонімів (Н. А. Оніщенко [12]), дискурсних вимірів (О. М. Грибок [5; 6]), міжкультурної комунікації (Г. В. Павловська [13]), комунікативної поведінки (Ю. Є. Прохоров, Й. А. Стернін [17, 23]) тощо. Індивідуальне відображення (трансформація?) і засоби вербалізації етнічних гетеростереотипних ознак мають щонайбільший інтерес для сучасного наукового континууму, однак саме цей аспект дослідження репрезентований у сучасній мовознавчій науці лише поодинокими студіями (О. М. Палінська – у контексті аналізу особливостей вербалізації щоденникового та епістолярного текстів Ольги

Кобилянської [14], М. І. Прокопенко – вияв національних стереотипів чотирьох етнічних груп (поляків, русинів-українців, німців, євреїв) у творах Яна Захар'ясевича, які розглянуто з погляду імагологічного вчення [16]). До того ж епістолярні тексти залишаються поза таким аспектом вивчення загалом, незважаючи на те, що кожен український епістолярій, за нашими спостереженнями, актуалізує значну кількість етнічних стереотипів, які набувають у ньому статусу регулятивності, тобто послідовно відтворюються в лексичній площині цього типу текстів і мають визначальну роль у системі індивідуальної мовної поведінки адресантів. А тому **метою** нашого дослідження передбачено з'ясування особливостей репрезентації українських гетеростереотипів щодо *Німеччини* та *німців* у листах Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. *Німеччина* цілком передбачувано, і не лише з огляду на кількісні параметри експлікації, належить до центральних образів-етнонімів в епістолярних текстах Лесі Українки. Причин статусу регулятивності цього етноніма й формування розгалуженої системи номінативного поля його активної репрезентації в її листах кілька. Найвагомішим можна вважати *персональний*, мотивований щонайперше двома чинниками: 1) особиста зацікавленість німецькою мовою та літературою (варто нагадати лишень, що найулюбленішими її поетами були Гейне та Гете (В. В. Вітренко [4], Г. Д. Левченко [8; 9], Т. П. Левчук [10], Л. П. Мірошніченко [11], Н. П. Тарасюк [26]), а вивчення німецької мови вона розпочала ще в дитинстві завдяки матері, Ользі Петрівні Косач; це й дало їй можливість стати в майбутньому, за її ж зізнанням, «*тjамушою*» в цій мові «*настільки, що може писати*» нею [27, XII, с. 43] (далі, покликаючись на це видання, в дужках зазначатимемо лише том і сторінку)); 2) перебування в Німеччині, контактування з німцями (зокрема, у Відні 1891 року і в Берліні 1899-го), тобто безпосередні враження (а отже, індивідуальний досвід), які завершили формування власного гетеростереотипу цієї країни та її народу (до речі, перші особистісні контакти з представниками цього етносу належать ще до дитячих років: кухаркою в Косачів у Луцьку 1881 року була *німка* [X, с. 11]). Певною мірою на творення особистісного гетеростереотипу *Німеччини* Лесі Українки вплинув традиційний український етнічний стереотип щодо *німців*, основу якого становлять такі диференційні типологічні ознаки цього народу, як *організованість* і *порядок*, які, до речі, послідовно визначають як визначальні й сучасні дослідники [1; 20].

Ядро номінативного поля цього регулятиву становлять, цілком прогнозовано, лексема *Німеччина* (у листах зафіксовано 22 слововживання) та етноніми *німець* (двічі) / *німка* (15 разів), *німці* (15 разів) й похідні деривати *німчинятка*, *німота* (вжито факультативно – відповідно один і вісім разів) та *німецький* (частотно – 95), *по-німецьки* (15 разів).

Словесний образ *Німеччини* найвиразніше моделюють ті контексти, які мають порівняльний характер – один із найчастотніших і стилістично маркованих прийомів в усій епістолярній мовотворчості Лесі Українки для творення образу будь-якої чужої країни.

Цілком передбачувано в компаративних контекстах найчастіше експліковано образ не просто України, а саме її *«найріднішої рідної»* [XI, с. 33] Волині: *«Сікаю» я тому, що напевне знаю, що в Шварцвальді, як і взагалі в Німеччині, така сама сухість, як у нас на Волині* (тобто, навпаки, вони уподібнені за вологістю) [XII, с. 348]. А тому й вважала лікування в Шварцвальді не доцільним: *«...чого б се я погналась у Німеччину»* [XII, с. 348].

Опозитивні одиниці в таких зіставних контекстах мають почасти виразно позитивний вектор щодо *Німеччини* на противагу *Україні*, зокрема тоді, коли йдеться про суспільні процеси в цих країнах. Так з'являється стереотипне протиставлення *вільного* (чужого) й *невільного* (рідного) краю: *«...тут, у сій стороні, я почуваю себе якось вільніше, то знов же ніколи і нігде я не почувала так доткнуто, як тяжко носити кайдани і як дуже ярмо намулило мені шию. Не знаю, чи коли вдома були в мене такі години тяжкої, гарячої, гіркої туги, як тут, у вільнішому краю. Мені не раз видається (ти знаєш, як розвита у мене «образна» думка, – отже, не здивуєш), мені видається, що на руках і на шиї у мене видно червоні сліди, що понатирали кайдани та ярмо неволі, і всі бачать тії сліди, і мені сором за себе перед вільним народом. Бачиш, у мене руки в кайданах, але серце й думка вільні, може, вільніші, ніж у сих людей, тим-то мені так гірко, і тяжко, і сором. Як приїду знов на Україну, то, певне, мене ще гостріше дійматиме, і страчу я остатній спокій, який там у мене ще був; та дарма, я о тім не журюся! Не про спокій треба нам тепер дбати»* [X, с. 68].

Узагальнений образ номінації *Німеччина* набуває ще більш увиразнених етнічних ознак посередництвом порівняння з іншою назвою – *Туреччиною*. Нагадаємо, що в кінці XIX – на початку XX ст. в українській гетеростереотипній шкалі оцінок і *німці*, і *турки* (на противагу етнічним уявленням інших народів у цей часовий проміжок – аж до Другої світової війни, не належали до реєстру позитивних, що й посилює диференційні семи 'чужий' і 'небажаний' у цих етнонімах: *«...дійсно, від таких господарів не то в Німеччину, а й в Туреччину підеш»* [XII, с. 34].

Прийом контрасту цілком прогнозовано й органічно проєктований також і на етноси, що виявляється здебільшого в опозитивах з протилежними оцінювальними маркерами, напр.: *пригнічені* – *життєрадісні*, пор.: *«...всі росіяни знакомі якісь пригнічені. Цікавий контраст – з жизнерадостными німцями, з їх енергичним життям, ще більш розбудженим, відколи соці[ал]-демократи виступили вільно на арену»* [XI, с. 102]. Іноді такі зіставлення проєктовані безпосередньо на саму Лесю як *«русскую подданную»*, пор.: *«У нас в Росії таке робиться, що аж читає непріємно. Як начитаюсь про Фінляндію та про студентські справи, то аж додому нема охоти їхати, аж соромно німцям в очі дивитись, як згадаю, що*

то ж я «русская подданная» – навряд чи і Мікіна лояльність устояла б, якби він був тепер «гражданином нашего обширного отечества»...» [XI, с. 102].

Номінація *німеччина* в епістолярних текстах Лесі Українки нерідко функціонує як синонім до словосполучення *німецька мова*. Її актуалізація спостережена здебільшого в листах до Михайла Павлика і проєктована на літературну діяльність Ольги Кобилянської, яка первинно була зреалізована, як відомо, саме в цій мові (див. її лист 16 березня 1891 року), і в епістолярних згадках до різних адресатів про вивчення цієї мови в Косачівській родині (як-от у листі 23 лютого 1893 року до Михайла Драгоманова: «А я немало мучу тітчиних «хлопців» над німеччиною та іншим «просвещением» [X, с. 148]). До речі, саме *німецька мова* (паралельно з *французькою*) належала до найчастотніших у її «репетиторській» діяльності, про що неодноразово згадано в листах, напр.: «Тут у моді вчитись чужих мов, от і в нас у санаторії вчать ся в мене французької мови 4 чоловіка (з них 2 ще й німецької вчать ся у мене ж), і я маю щодня 3–4 години зайняті. Перше щодня по чотири години вчила (2 г[одини] до обіду і 2 г[одини] увечері), а тепер одна учениця захорувала і не вчиться, то вже маю по 4 г[одини] через день, а знов через день по 3 г[одини]. Тим способом заробляю від 65 до 75 р. на місяць, а коли є ще яка випадкова робота, то й більше» [XII, с. 300].

Аналіз усіх контекстів уживання етноніма *німець* в епістолярних текстах Лесі Українки дає підстави стверджувати, що вона, очевидно, не поділяла думки про непорушність і визначальність гетеростереотипних ознак у сприйнятті певної особистості (до того ж, не визнавала їх беззастережної наявності в кожному представникові національної спільноти). Крім того, вона не вважала етнічні стереотипи єдиною можливим ключем для пізнання певної особистості, сприймаючи їх, навпаки, лише як вторинні й допоміжні: «Мені здається, що німецьке та московське походіння тут мало що значить, хіба так, як колорит для темпераментів, але й темпераменти тут не так важні» [XII, с. 147].

Позитивний стилістичний маркер номінації *німці* має в Лесиній інтерпретації виразну професійну диференціацію і стосується насамперед німецьких лікарів, на яких, як відомо, вона покладала великі особисті сподівання. Власне саме цим чинником мотивована, очевидно, поява метонімічних виразів на зразок: «Нехай вже німці визволяють з біди!..» [X, с. 63]; «От не знаю, чи дадуть-то мені німці писати в клініці, – певне, не дадуть» [X, с. 65]. А отже, етнічний статус лікаря – *німець* – завжди імплікував у листах Лесі Українки насамперед сему 'професіонал', це й породжувало її особисту довіру до них: «Зо мною єсть одна переміна до кращого: знайшла я собі тут одного лікаря-німця (**я таки в німців вірую**) (тут і далі вирізнення моє. – С. Б.), спеціаліста по хворобах ниркових» [XII, с. 219].

Привертає також увагу актуалізація етноніма *німець* у складі відомого інтекстового елемента – «нехай німець скаже», який має виразне

стилістичне забарвлення: «Мені таки хотілось би «просвітитись», та вже «нехай німець скаже» (йдеться про лікаря Ізраеля) [XII, с. 344].

Зауважмо, що позитивна конотація стосується професіоналізму німців не лише цього фаху. Зокрема, така оцінка проєктована також на музикознавців: «Гончаренко тепер знову приїхав на життя в Севастополь, і записати у фонограф його репертуар можна тільки поки ми тут, себто ми маємо наглядати за тим, а фактично записати має професіональний чоловік, німець, за плату» [XII, с. 260]. Подібну позитивну оцінку мають також німці-колоністи, котрі займалися тваринництвом на Катеринославщині, де мешкала родина її сестри Ольги, про що вона згадує в листі, просячи надіслати їй в Цулукидзе натуральне масло, яке можна придбати в них [XII, с. 376].

Схвальні оцінки найвищого ступеня стосуються також німецьких акторів. Зокрема, гру виконавців вистави «Візник Геншеля» Гауптмана вона визначає одразу трьома позитивними епітетними характеристиками: чудовою, типічною та народною: «...поїхали до Бергмана, котрого перший раз дома не застали, потім, посидівши знов у читальні, подались в Deutsches Theater дивитись на «Fuhrmann Henschel» Гауптмана. **Німці грають чудово**, дуже типічно і вже так «народно», що нехай наші українські актори сховаються! Але сама драма мені не дуже сподобалась: логіки бракує в розвитку драматичних моментів» [XI, с. 87].

З-поміж диференційних гендерних характеристик Леся Українка виокремлює надмірну чутливість та емоційність сприйняття сентиментальних вистав німецькими жінками. «Дездемона дуже гарно виспівала пісню про вербу і «Ave, Maria» (Слався, Маріє» (лат.)), так що аж мені плакати хотілося, а деякі німки то так плакали, що страх. Тут німки дуже часто плачуть по театрах, як тільки що-небудь таке жалібне, то вони просто аж падають з жалю, я собі тільки думаю: ну і чого вже там так розливатися?!», – сповіщала вона сестрі Ользі 4 березня 1891 року з Відня про свої театральні враження [X, с. 80].

Її вражала також німецька звинність (звинність – «діал. Властивість за знач. Звинний [22, III, с. 472]; звинний «діал. Меткий, спритний» [22, III, с. 472]) і фундаментальність (фундаментальність – похідне від фундаментальний «Грунтовний, глибокий, капітальний» [22, X, с. 651]. До речі, в СУМі значення цього слова ілюстроване саме цією цитатою): «Сьогодні рано, лежачи, я придивлялась до роботи карликів Frl. Blohm: принесла дівчина 5 щіток (їй-богу, 5!) і 3 стирки, пустила в діло всі 8 знарядів, і в ½ години хата була як шклянка; таким способом вона мала б хат за ранок прибрати. Розкажи се Фені «в назидание». При такій звинності якось уживається фундаментальність у всьому – в роботі, в стилі хат і убрання і навіть в поході, надто в поході. Тут всі страшенно стопоходні, навіть жінки ходять так, що 6-етажні солідні будови двигтять» [XI, с. 88]. Привертають увагу Лесині спостереження щодо ходи німецьких жінок, яка кваліфікована нею як стопоходна (ймовірно, на основі шумового фактора).

Увиразнення позитивного маркера цього етноніма набуває найбільшого вияву в автопортретних характеристиках. Йдеться насамперед про ставлення до Лесі Українки, точніше до співучасті у її порятунку в час перебування 1897 року в Ялті представників різних етносів. На противагу абсолютній бездіяльності знайомих українців, її рятували лише чужинці: *німці, росіяни й поляки*. Зауважмо, навіть узвичаєні гетеростереотипні негативні номінації цих етносів у таких контекстах набувають невластивого їм за інших умов позитивного стилістичного статусу: *«Рятували ж сю «молоду українську силу» тільки німці, кацани та ляхи, і, спасибі їм, добре рятували»* [X, с. 416].

Лише в одному листі синтагматика цього етноніма експлікує формально негативну оцінку внаслідок пейоратива *прокляті*, хоча навряд чи можна сприймати її адекватно, бо тут приховано органічну для Лесі Українки іронічно-жартівливу тональність, яка значною мірою нейтралізує негативну конотацію. *«Що то хтось любий та чорненький думає, що не їде до когось? Чи то все ті прокляті німці винні?»*, – писала вона Ользі Кобилянській 15, 23 серпня 1903 року з Зеленого Гаю.

Негативна конотація щодо цього етносу, імплікована узуально в українській мові здебільшого в збірному найменуванні *німота*, почасти актуалізована і в Лесиному ідіостилі, щоправда, з виразно іронічною тональністю напр.: *«Біда, що ніяк не можу до віденської вимови звикнути і через те ходжу між **німотою**, немов глуха, – аж прикро. Якби не компатріоти, то прийшлося б загинути між цією німотою»* [X, с. 67]; *«Але що ж маю робити, коли **німота** не хоче різати і з Відня не пускає, то треба ж кудись час дівати»* [X, с. 72]; *«Отже, я і роздивляюсь, ходжу по театрах та по кафе та придивляюсь, як живе **німота** і забавляється, живе ж вона більше на вулиці, ніж вдома»* [X, с. 73]; *«Потім надвечір коли не йдемо до театру, то або сидимо вдома, або йдемо в кна-княчу кофейню, до так званого Шембера, там завжди сидить хто-небудь з «рутенців», за більярдом сліве завжди компанія сербів, єсть і **німоти**, і всякого народу чимало»* [X, с. 74]; *«Сьогодні прийшла **німота** і принесла апарат, наложила на ногу, запрягла мене і пішла»* [X, с. 79]; *«Дуже було смішно, як один слон представляв пана в ресторані, другий кухаря в білій шапці і фартусі, третій поліцейського в трикутці і при шпазі, – **німота** при тому страх сміялася»* [X, с. 79]. Однак в листах Лесі Українки контекст її вживання позбавлений іноді такого оцінювального реєстра, пор.: *«...хочеться побути в городському саду, поки сонце так гарно світить, подивитись на розмаїту німоту, як вона добродетельно, по-фамільному гуляє і життям утішається; сей вид завжди наводить на оптимістичні думки»* [XI, с. 107]. А тому маємо підстави диференціювати стилістично в її індивідуальному слововжитку синонімічні найменування *німці* (як нейтральну, частіше навіть позитивно марковану лексему) й *німота* (як виразно стилістичну номінацію, здебільшого забарвлену негативно).

Така функційна різноманітність контекстуального вживання спостережена також і щодо номінації *німка* в автопортретних характеристиках Лесі Українки. Залежно від контексту вона набуває одного з можливих реєстрів конотації, пор.: *«Лінуюся страшенно і справді не знаю, «куди я йду» з такою лінню... Але хоч там як, мушу оце добре взятись до роботи, бо, далєбі, час не жде. Життя проваджу тут таке буржуазно-регулярне, як стара німка, навіть засипаю сливе завжди в 11 г[один] (просто аж сором!), встаю, правда, в 7 і раніше. Як тільки нема дощу, ходжу багато в горах, а як дощ, то сиджу на веранді і пишу або валяюсь на кушетці і думаю по більшій часті про те, про що взагалі не варто думати... От і весь триб»* [XI, с. 237] (9 червня 1901 р. Кимполунг, до сестри Ольги) і *«Блузок коротких купила дві, дуже трудно знайти добрі для мене, бо тут все або англійські (з стоячими комірами крохм[альними]), або на підшивці і розшитані на дуже великих німок, а не на таких Wesen (створінь (нім.)), як я»* [XI, с. 121] (31 травня 1899 р. Берлін, до матері).

Прагнення все піддавати сумнівам і формувати власне ставлення навіть до узвичаєних і, здавалося б, незмінних тверджень позначилося і на Лесиному несприйнятті негативних етнічних гетеростереотипів щодо німців, узвичаєних у певних колах українців. Власне так з'являється її жорстка й категорична оцінка таких гетеростереотипів у листі до Михайла Драгоманова: *«У нас велика біда, що багато людей думають, що досить говорити по-укр[аїнськи] (а надто вже коли писати децицю), щоб мати право на назву патріота, робітника на рідній ниві, чоловіка з певними переконаннями і т. п. Така легкість репутації приманює многих. Ще тепер можна у нас почути таку фразу: «Як се? От Ви казали, що NN дурень і ту-пиця, а він же так чудово говорить по-нашому!» – се вже ценз! А послухати часом, що тільки він говорить по-нашому, то, може б, краще, якби він говорив по-китайськи. От, напр[иклад], «переконання» декого з баранячого стану: одурити москаля, одурити австріяка (німця), одурити поляка, щоб вони нам самі своїми руками жар загребли, а потім їх на тому жару присмажити (так, наче б сі три народи справді тільки на шашлик годились). Мені приходилось самій чути і читати подібні «політичні profession de foi (виклади поглядів (франц.))»* [X, с. 218–219].

Цілком передбачувано Лесин образ Німеччини співвіднесений із топомом головного міста цієї країни – *Берліна*. Про неможливість пізнати це місто безпосередньо (через недугу) вона пише неодноразово з імпліцитно актуалізованим сумом (*«...от сиджу сама в отелі, то все одно нічого кращого не видумаєш, як писати листи. Мама з Мишею пішли бродить по Берліну (іменно – бродить, бо на вулицях ляпотнява страшенна!), а я бродить не можу: проклята нога наостанку робить мені скандал, так чогось розболілась, аж не можна самій і через вулицю перейти, сливе так, як було позаторік перед вприскуванням, – чи її дорогою розтрясло, чи лихо її знає!»* [XI, с. 86]). Найвиразніше цей емоційний стан відтворює Лесине зізнання про те, що вона пізнавала це місто *«більше крізь*

вікна фіакрів» [XII, с. 376]. Однак навіть спорадичні згадки про нього, фрагментарні описи створюють достатньо зримий та персоніфікований берлінський текст Лесі Українки. Як домінувальні можемо виокремити такі його ознаки: *інтересний* («Берлін дуже **інтересний** город, тільки я його мало бачила, бо не могла ходити, як приїхала» [XI, с. 93]); *камінний* («дуже я тут, серед **камінного** Берліна, заскучала за лісом, таки лісова натура обзивається» [XI, с. 108]); *кам'яний, дуже, занадто шумний* «Надто звідси з **кам'яного** і тепер **дуже, занадто шумного Берліна** то наші українські зелені простори здаються навіть краще раю» [XI, с. 114]).

Для Лесі Берлін – це передусім новий, непізнаний дотепер своєрідний світ, структурований нею в триєдину цілісність: *підземне, наземне і надземне*. У листі від 29 січня, 1 лютого 1899 року з Берліна до сестри Ольги Косач вона детально описує цей «тривимірний Берлін»: «Тут, властиве, три міста: підземне, наземне і надземне. Берлін стоїть мов на кротовинні: ціла сітка підземних труб каналізаційних, поштових, електричних проводів і т. і. Доми тут сливе всі в 5–6 поверхів. / Понад вулицями і нижчими будинками побудовані естакади, по яких мчать раз у раз поїзди. Ми обідали перших два дні в такому ресторані, де по стрісі пробігає залізниця. Просто на вулиці машина не ходить, а все по тих естакадах. В перших етажках домів усе магазини, чогось аж страшно, як подумаєш, скільки людської праці кристалізовано у цих виробках, часом зовсім зайвих. Найбільше мене вражає не так той рух, що видно вдень, як той, що чутно вночі, надто було його чутно в тому отелі, де ми жили перших два дні. Як тільки жильці отелю полягають спати, починається поправка і прочистка водопроводів, елеваторів і т. і., наче якісь карлики, духи підземні, провадять таємну роботу. Тільки дуже ненадовго, перед світом затихає Берлін, а ранком карлики переносять свою роботу з підземеллів у коридори, далі в кімнати, разом з тим і вулиця прокидається, все біжить, летить, стугонить...» [XI, с. 88].

Образ берлінського побуту актуалізовано хоч і поодинокими, але стилістично увиразненими описами окремих деталей: *мандрівки містом у «одкидних каретах», забав німецьких дітей* (до речі, Леся Українка називає їх, використовуючи, очевидно оказіональну номінацію – *німчинятка*, утворену за продуктивною для цього типу найменувань моделлю), *їх способу перевезення у візочках, стилю їх одягу і одягу дорослих, велосипедних поїздок містян*, тобто всього того, що так контрастувало з побутом власне українським («Ай, Гусю, Гусю!.. (так Леся іменувала в листах молодшу сестру Ізидору. – С. Б.). Я тепер буду писати не довго, бо треба збиратися їхати гуляти: я надіну свою нову, вчора куплену, чорну накидку і червону (!) шляпу з чорною лентою, сяду в «одкидну карету» і поїду «во всю прыть тихими шагами», на тих конях, що так чудово копитами клапають. Тут, знаєш, усі коні клапають, навіть тії, що возять пиво у таких величезних возах, як цілий вагон. Поїду дивитися, як маленькі німчинятка у зелених, червоних і ярко-розових шляпках з обручами бігають і

лебедів кормлять. / *От якби ти бачила, Гусю, як тут смішно дітей возять в тачках, по двоє в одній тачці! Сміхота!* (до речі, мене теж вразив цей спосіб перевезення дітей і на кінець ХХ ст. у Берліні. – С. Б.). *Смішно теж, як багато людей на велосипедах їздять, зовсім, як ті павуки, що скачуть по болоті. Панове в коротеньких штанчиках, а пані в коротеньких спідничках, дуже чудно»* [XI, с. 108–109]).

З-поміж синтагматичних одиниць із означенням берлінський виокремимо найвиразніші для її епістолярної поведінки. Скажімо, берлінську бібліотеку вона вважала надійною схованкою фонографічних записів дум [XII, с. 266] (це засвідчує її обізнаність із особливостями цієї книгозбірні), лікаря Бергмана, який оперував її 1899 року, вона називає берлінське світило: *«Правда, берлінське «світило» одмірювало мені 15-20 років»* [XII, с. 372].

Однак декодувати семантику певних поведінкових рис самої авторки, позначених, за її твердженням, саме берлінським впливом, іноді важко: *«Однак моя Einleitung (вступ (нім.) (у листі. – С. Б.) виходить довга, простіть – се вже берлінський вплив»* [XI, с. 111]. Ймовірно, йдеться про велемовність, яка не належить узвичаєно до етнічних ознак українців.

Синтагматика означення німецький має доволі широкий спектр найменувань – *видання, вірші, діалект (нижньонімецький), збірка, збірник, знайомі, карнавал, книгарі, книги, книжки, література, медична література, мова, модерна, море, новоромантизм, переклад, походіння, публіка, система, стиль, фраза, школа.*

Один із найчастотніших у листах – вислів *німецька мова*, вивчення якої в кінці ХІХ – на початку ХХ століть українською спільнотою, зокрема молоддю, яка входила до літературного гуртка «Плеяда», Леся Українка вважала одним із виявів популярного на той час *«западництва», європейськості*, про що вона зазначає в листі до Михайла Драгоманова 5 березня 1891 року з Відня.

Висловлення *німецька мова* входить почасти до елементів її самохарактеристик. Уперше про вивчення німецької мови за допомогою матері вона згадує в листі 9 червня 1884 року до бабусі, Є. І. Драгоманової: *«Мама учить мене тепер по-французьки і по-німецьки»* [X, с. 16]. У листі до Михайла Павлика 27 березня 1903 року з Сан-Ремо Леся Українка стверджувала, що французьку та німецьку мови вона знає *«далеко порядніше, ніж звичайно знають «перші учениці» різних гімназій та інститутів в Росії» «і теоретично, і практично остільки, що можу статті в тих мовах писати, а листи і поготів (навіть вірші німецьким білим віршем перекладала)»* [XII, с. 57]. Зауважмо, що її самооцінка позбавлена властивого українцям у таких ситуаціях або самоприниження, або самозамилування: натомість вона критично й реально визначає рівень власних знань. Хоча, порівнюючи свої знання німецької зі знаннями Ольги Кобилянської, зізнавалася, що *«...комусь таки Німеччина тяжко йде, не так, як к о м у с ь!»* [XII, с. 87], пор. також: *«Чи хтось не пише до віденської*

«Zeit»? А хтось, може, буде там писати, бо вже запрошений, тільки комусь тяжко по-німецьки писати» [XI, с. 379]. А тому саме до неї зверталася з проблемами редагування її перекладів німецькою. «Я не тільки не відучу К[обилянської] від нім[ецької] мови, але попрошу її зредагувати один м і й н і м[е ц ь к и й] переклад мого оповідання для н і м[е ц ь к о г о] берлінського видання укр[аїнських] оповідань, куди мене люди, дякуючи К[обилянській]й, запрошують», – писала вона Михайлові Павликові 7 червня 1899 року з Берліна [XI, с.126] (йшлося про «...автопереклад оповідання Лесі Українки «Голосні струни» для збірника українських новел, який мав намір видати Л. Якововський» [XI, с. 413]).

Принагідно нагадаємо, що в літературно-науковому журналі «Die G e s e l l s c h a f t» у Дрездені був опублікований також її німецький автопереклад вірша «To be or not to be?» (1900, жовтень, зошит 1, с. 46–47) [XI, с. 410]. Першим твором німецькою мовою став її нарис «Лист у далечінь» («Ein Brief ins Weite»).

Як відомо, Леся Українка переклала близько ста поетичних текстів Генріха Гейне (1892 року, як відомо, вийшла збірка перекладів «Книги пісень», 92 зі 143 належать їй), драми Гергарта Гауптмана. Цілком умотивована за таких умов частотна цитація афоризмів її улюблених німецьких авторів із різним функційним навантаженням, зокрема Гейне, – в автохарактеристиках, напр.: «*Nennt man die grössten Schmerzen, so wird auch das meine genannt*», – сказав Гейне, і я скажу за ним» [XI, с. 28] («*Nennt man die grossten Schmerzen, so wird auch das meine gennant*» («Коли назвуть найтяжчі страждання, тоді і моє назвуть»)) – цитата з вірша Г. Гейне, що входить до збірки «*Heimkehr*» («Знову на батьківщині») [XI, с. 392]); «Я можтиму сказати про нього, як Гейне казав: «*Wir waren einander gut*» (Ми були добрі один до одного» (нім.))» [X, с. 388] (цитата з вірша із циклу «Нові поезії»); «Хочу в кінці мая рушити з тіткою до Полонного, звідти одбігти до Звягля – «*Schöne Wiege meiner Leiden!*» [X, с. 152] («*Schöne Wiege meiner Leiden!*» («Прекрасна колиска моїх страждань!»)) – початок п'ятої поезії Г. Гейне з циклу «*Liedern* [X, с. 469]). Іноді для актуалізації певних особистісних рис вона вдається лише до згадки його творів, напр.: «Ніхто ніколи не писав мені так часто і так любо, як ти, і, запевне, ніхто й не писатиме. Коли думаю про се, то згадується мені сонет Гейне до його матері... Шкода тільки, що всі ми – і поети, і не поети – по більшій часті буваєм не варті своїх матерів» [XI, с. 40] (йдеться про сонет «Моїй матері»); «...вірю ж я тільки в одного духа, того, що про нього співав Heine в своїй «*Bergidylle*» («Гірська ідилія» (нім.)) і що йому служили всі найсвітліші душі людські [XI, с. 324] (у цьому тексті – в перекладі Лесі Українки – є такі слова: «Я в святого духа віру / Щирим серденьком прийняв»; у примітках до цього тексту подано такий коментар: «Цей «святий дух» – насправді дух Свободи» [XI, с. 452]).

Варто нагадати також Лесині епістолярні діалоги з Ольгою Кобилянською щодо перекладів Святого Письма українською [XII, с. 57],

зіставлення його текстів німецькою та «слов'янською» мовами і, зокрема, її здатність порівнювати їх «напам'ять» [XII, с. 111] (*«Та й думаю, що воно більше відповідає стилю в данім разі. Є ще декотрі дрібні відміни – хтось їх сам побачить, – і декотрі вирази я ставлю подвійно, або так, або так можна сказати, як комусь ліпше подобається. Чи хтось помилився, чи то так в німецькому перекладі стоїть, що ніби сей лист Іоаннів? По слов'янському перекладу і, скільки тямлю, по-грецькому він належить до ап[остола] П а в л а, тому й я так його назвала. Поділ стихів (versi) (вірші (лат.)) теж трохи змінений у мене слідом за слов'янським, але хтось може триматись німецького поділу, коли схоче»* [XII, с. 111]). Леся Українка звертає увагу і на відмінності поділу віршів у текстах Святого Письма німецькою та церковнослов'янськими мовами.

Принагідно зауважимо досконале знання Лесею старослов'янської мови, про що абсолютно не згадують жодні дослідження і її жаль щодо неможливості читати ці тексти мовою старогрецькою (*«Порадьте мені: оце хочу собі купити Біблію, та не знаю, яку краще: чи грецьку, чи слов'янську, – думаю, грецьку краще. Звісно, жидівська була б найкраща, та що ж, коли не знаю по-жидівськи. В Біблії, окрім всього іншого, маса дикої грандіозної поезії, і мені скучно, коли я довго її не читаю»*, – писала вона Михайлові Драгоманову 2 січня 1892 року з Колодяжного [X, с. 125]).

Важливо нагадати також і про наявність у неї грецького оригіналу Святого Письма. У листі 6 вересня 1904 року знаходимо, зокрема, її коментарі щодо варіантів перекладу німецького слова Schelle, якому в церковнослов'янській відповідало «кимвал» (цимбал) (КИМВА́Л, КИМВА́Л, -а, чол. Старовинний ударний музичний інструмент, що складався з двох мідних тарілок або чаш...; *У порівняннях. – Ваша [попів] мова як кимвал, що бренькає, а ваша наука як мідь, що гуркотить. Шуму багато, а добра нема (Іван Франко, VII, 1951, 60) [22, с. 149]). Узвичаєна для її стилю саме номінація *цимбал*: *«...бо я давно звикла до такої форми сього виразу, що став проverbs'яльним у нас. Та й думаю, що воно більше відповідає стилю в данім разі»* [XII, с. 111]. Щоправда, в драмі «Оргія», як відомо, використано фонетичний варіант лексеми *кимвал* – *кімвал* (*«З'являються музики з подвійними флейтами, кімвалами, тимпанами»*), а не *цимбали*, що стверджує узвичаєну серед музикознавців думку про різність цих двох інструментів.

Лист до Грінченків 15 лютого 1910 року з Хельвана засвідчує, що німецька мова виконувала також функцію мови-посередниці в перекладацькій діяльності Лесі Українки з інших мов. За посередництва німецьких перекладів вона знайомилася з давньоєгипетськими ліричними піснями (*«...перекладаю давньоєгипетські ліричні пісні (не з ієрогліфів, а з німецького перекладу)»* [XII, с. 300]), *«що заінтересували»* її *«подібністю до... українських»* [XII, с. 304].

У листі до Гната Хоткевича вона актуалізує важливий факт мовотворчості Герхарда Гауптмана, який видав своїх «Ткачів» двома

варіантами німецької мови: *літературною мовою* і одним із її діалектів – *шлезьким*: «*сливе рівночасно, але не зазначив, що з чого переклад, тільки назвав одно «німецькою версією», а друге «шлезькою версією» (deutsche Version, schlesische Version)*» [XII, с. 178]. Ця ілюстрація видається їй можливою як приклад для наслідування Хоткевичеві.

Не менш вагомим свідченням її досконалого знання німецької мови може слугувати лист до сестри Ольги кінця січня – початку лютого 1908 року з Ялти, в якому йдеться про Лесину готовність допомогти їй з реферуванням німецької медичної літератури («*Може, справді з німецької медичної літератури трапиться що таке, що його конче слід прочитати, а не буде кому, то чи не пришлеш мені, а я б тобі зреферувала, наскільки зумію*» [XII, с. 226]), а також читання «товстющих» книг («*Дуже б хотіла я написати якскоріше свою брошурку, але не можу обіцяти дуже скоро, бо треба ще прочитати дві товстючі німецькі книги та одну англійську*» [X, с. 278]; одна з них – Stern A. Milton und seine Zeit, Leipzig, 1877, яка збереглася в її архіві (ф. 2, № 1345) [X, с. 493]), зокрема тих, які надсилав їй брат Михайло («*Миша передає мені всякі літературні новинки і просвіщає німецькими книжками по теорії музики тощо; се трошки тяжкувате читання, але для мене потрібне. Сам він хоч теж читає німецькі книжки, але, здається, менше, ніж посилає мені*» [X, с. 144]) і дядько, Михайло Драгоманов.

Слушна також Лесина заувага про доконечну потребу знання німецьких діалектів для відтворення в німецьких перекладах «*волинського стилю*» її творів: «*...вчора викінчила я свій переклад, оце перепису і пошлю Вам, а Ви, з ласки Вашої, зредагуйте його. Певне, моя німеччина здасться Вам диною, але в наш вік шаблонів часом цікаво щось оригінального побачити, – певне ж, Ви ще такої Німеччини не бачили. До всього я ще не маю тут ні словника і нічогісінько. Я все-таки переклала сама, бо, як бачите, воно все-таки писання чимало, а я знаю, що Ви дуже зайняті. Може-таки з поправкою менше буде клопоту, ніж було б з перекладом. Оповідання се (скоріш нарис) не було ще нігде друковане, було тільки подаване на конкурс Київського літературного товариства і отримало премію, товариство збиралось видати його, та якось досі не зібралось. Врешті, я й радніша, що воно вийде по-німецьки, чому се так, розкажу Вам при побаченні, – es hat seine Gründe. Я знаю, що для п. Якобовського були б більше пожадані повісті з народного життя, у мене хоч і є одна така повість, та одно, що її ще треба причепурити, а друге – вона задовга, а третє (ї головне) – **я зовсім не в стані віддати нашого волинського народного стилю по-німецьки, виходить якось смішно, певне, для сього треба знати німецькі діалекти, тоді б можна вибрати якийсь відповідний, а літературний не вистачає. Врешті, се (перекладене) оповіданнячко типічне для мене, бо воно наскрізь ліричне, його б можна поемою в прозі назвати, а я ж, власне, лірик par excellence. Я б радніша навіть послати вірші, але мені віршувати по-німецьки – «Du lächelst, o mein ewiger Vater Apollo!» («Ти посміхаєшся, мій вічний батьку Апполоне!»)**» [XI, с. 132].*

Важливим мірилом досконалості знання мови Леся Українка вважала передусім знання стилю, тобто її стилістичних можливостей, особливо важливих і потрібних для перекладачів. Власне тому так високо вона поцінювала знання німецької мови в Ольги Кобилянської: *«Хтось комусь радить «Землю» на німецьке перекладати, тільки думає, що то дуже тяжко, бо віддати народний колорит в чужій мові – то надто трудна річ. Але, може, хтось і вдасть, бо хтось мудрий і добре пам'ятає німецький стиль. Якби переклад удався, то варто його зробити, бо такий роман, як та чиясь «Земля», варт і німецькій публіці показати»* [XII, с. 49].

Леся Українка дуже шанувала німецьку модерну літературу, вживаючи, до речі, узвичаєну для тогочасної мовної парадигми фемінної граматичної форми модерна: *«...вважаючи її (польську модерну. – С. Б.) значно погіршеним виданням модерни німецької, котру ставлю високо»* [XII, с. 226].

Гетеростереотипні риси *німців* найповніше актуалізовані у виразах *німецький триб* (триб – спосіб життя [22, X, с. 250]), *німецький загальний триб життя* (здатний, на Лесині переконання, коригувати поведінку і членів їхньої родини відповідно до узвичаєних німцями правил, унормовуючи, позбавляючи її властивої українцям хаотичності й непередбачуваності: *«Я дуже рада, що подоріж Оксаночки сюди таки наладжується, їй се, напевне, буде добре, та й Мюнхена, ти, папа, либонь, даремне боїшся, бо німецький загальний триб життя, напевне, і кузенів «прикоротив», і натуральну жвавість молодечу в рамки академічні поставив»* [XII, с. 10]).

Водночас не менш виразно в листах окреслено вектор її несприйняття деяких поведінкових ознак цього етносу. До реєстру несприйняття з *«трибу»* німців належали також деякі поведінкові стереотипи, як-от *німецька система секретів*, очевидно, з огляду на Лесин непорушний життєвий принцип виразності й відкритості в усьому, передусім – у взаєминах із друзями і навіть просто знайомими, стереотипно представлений афоризмом як *або кажу, або мовчу* (*«Одержала я від Ізраеля рекомендаційного листа до каїрського лікаря, його ученика (я просила Ізраеля про сей лист), та подлий Ізраель так запечатав – навмисне! – що я і не знаю, що він там про мене пише. Ненавиджу я цю німецьку систему секретів, вона до того ж осягає супротивних результатів, бо наводить зовсім не на оптимістичні думки»*) [XII, с. 293].

Позбавлена компліментарності, тим паче нещирості, вона зізнавалася, що *німецькі вірші* за формою їй *не подобаються* і називала їх *занадто німецькими* [X, с. 267], тобто такими, що, можливо, й мають формальну довершеність чи хоча б потенційну впорядкованість, однак позбавлені стилістичної досконалості й привабливості (насамперед – для неї): *«Признаюсь Вам, що німецькі вірші мені не подобаються по формі, важкі вони і занадто німецькі, а знаєте, як дядько каже: «Коли вірші не дуже добрі, то вони погані». Краще їх нігде не друкувати, тим більше що і переклад «не дуже добрий» (він не може бути добрим, принаймні у мене)»*.

Гетеростереотип *по-німецьки*, подібно до кваліфікативного означення *німецький*, актуалізує домінувальні національні риси цього етносу, зокрема, *стриманість* і *вихованість*, напр.: «*німка, має троє дівчаток, з них середня Мікиних літ, а всі вже шкільного віку, так що ні крику, ні капризів не чути в домі, бо діти цілий день заняті, а крім того, виховані, по-німецьки, то нікому не обридають*» [XII, с. 21].

Висновки й перспективи дослідження. А отже, лексичний регулятив *Німеччина* в епістолярних текстах Лесі Українки поєднує в собі традиційні гетеростереотипні уявлення українців про цю країну та її індивідуальні з виразним тяжінням і перевагою особистісних. Формування власного гетеростереотипного образу і цієї країни, і її етносу позначене насамперед безпосередніми враженнями адресантки. Його домінувальну частку становлять позитивні оцінки, актуалізовані щодо основних лексем номінативного поля, які утворюють цей лексичний регулятив в епістолярній мовотворчості Лесі Українки. Перспективи подальшої розробки цієї проблеми полягає в дослідженні вербальних виявів гетеростереотипу *німців* в інших українських епістолярних текстах XIX – XX ст.

Список використаної літератури

1. Баронин А. С. Этническая психология / А. С. Баронин. – К. : Тандем, 2000. – 264 с.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 207 с.
3. Белова О. В. Этнокультурные стереотипы в славянской народной традиции / О. В. Белова. – М. : Индрик, 2005. – 288 с.
4. Вітренко В. В. До питання перекладів Лесею Українкою поезій класика німецької і світової літератури Генріха Гейне / В. В. Вітренко // Твоєму йменню вічно пломеніти. Матеріали наукової конференції до 125-річчя від дня народження Лесі Українки (м. Новоград-Волинський, 24 лютого 1996 р.). – Новоград-Волинський, 1996. – С. 53–56.
5. Грибок О. М. Засоби вираження ментальних стереотипів побутового дискурсу німців [Електронний ресурс] / О. М. Грибок // Науковий блог Національного університету «Острозька Академія». – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2012/zasoby-vyrazhennya-mentalnyh-stereotypiv-pobutovoho-yskursu-nimtsiv/> (20.02.2016).
6. Грибок О. М. Об'єктивація лінгвокультурних стереотипів у німецькому побутовому дискурсі: автореф. ... дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / О. М. Грибок. – Харків, 2014. – 21 с.
7. Демедюк М. В. Етнічні гетеростереотипи українців у «Галицьких народних новелях» в упорядкуванні Івана Франка / М. В. Демедюк // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2015. – Вип. 62. – С. 293–297.
8. Левченко Г. Д. Лірика Лесі Українки і німецький романтизм [Електронний ресурс] / Г. Д. Левченко. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=20680&chapter=1> (15.02.2016).
9. Левченко Г. Д. Лірика Лесі Українки і творчість Генріха Гейне / Г. Д. Левченко // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2014. – Вип. 60. – Ч. 2. – С. 67–75.
10. Левчук Т. П. Лірика Генріха Гейне в перекладах Лесі Українки / Т. П. Левчук, К. О. Чижик // Волинь філологічна: текст і контекст. Леся Українка та зарубіжні письменники: зб. наук. праць; упоряд. Т. П. Левчук. – Луцьк: Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2009. – Вип. 8. – С. 263–276.

11. Мірошніченко Л. П. Леся Українка: Життя і тексти / Л. П. Мірошніченко; передм. М. Х. Коцюбинської. – К. : Смолоскип, 2011. – 264 с.
12. Оніщенко Н. А. Етностереотип німця та особливості його репрезентації німецькомовними епонімами [Електронний ресурс] / Н. А. Оніщенко. – Режим доступу : <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/6525/2/11onarne.pdf> (10.03.2016).
13. Павловская А. В. Этнические стереотипы в свете межкультурной коммуникации / А. В. Павловская // Вестник Московского государственного университета. Серия. 19 : Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 1998. – Т. 1. – С. 94–104.
14. Палінська Олесь. Вербалізація сфери інтимного в умовах гібридної ідентичності: Ольга Кобилянська та її багатомовний світ [Електронний ресурс] / Олесь Палінська. – Режим доступу : http://old.philology.lnu.edu.ua/visnyk/44_2008/44_2008_palinska.pdf (15.01.2016).
15. Пелін О. В. Побутові гетеростереотипи закарпатців щодо поляків за діагностичним коефіцієнтом Макколі-Стітта [Електронний ресурс] / О. В. Пелін // Наукові праці Чорноморського держ. ун-ту імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Соціологія. – 2014. – Т. 234, Вип. 222. – С. 29–32. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2014_234_222_7 (15.02.2016).
16. Прокопенко Маргарита. Національні стереотипи у творчості Яна Захар'ясевича [Електронний ресурс] / Маргарита Прокопенко. – Режим доступу : <http://philology.knu.ua/files/library/polonist/22/55.pdf> (15.02.2016).
17. Прохоров Ю. Е. Русские: коммуникативное поведение : учеб. пособие. – 4-е изд., стереотип. / Ю. Е. Прохоров, И. А. Стернин. – М. : Флинта; Наука, 2011. – 328 с.
18. П'ятаченко С. Москаль, жид, циган в українському фольклорі: стереотипні сприйняття [Електронний ресурс] / С. П'ятаченко // Режим доступу : <http://www.litforum.org/position.php?essay=1186591836>.
19. Рогач О. О. Стереотипи народів Європи в аспекті діячності [Електронний ресурс] / О. О. Рогач // Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG (20.02.2016).
20. Савицька О. В. Етнопсихологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Савицька, Л. М. Співак. – К. : Каравела, 2011. – 263 с.
21. Сілецький Ю. Р. Етнічні гетеростереотипи в традиційному світогляді українців : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.05 Ю. Р. Сілецький ; Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2009. – 17 с.
22. Словник української мови : в 11 т. / Ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
23. Стернин И. А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры / И. А. Стернин // Этнокультурная специфика языкового сознания : сб. статей ; отв. ред. Н. В. Уфимцева. – М., 2000. – С. 178–185.
24. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т. Г. Стефаненко. – М. : Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с.
25. Стоколос-Ворончук О. О. Етнотипи та їх художні стереотипи в українському анекдоті (на матеріалі видань XIX століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07 / О. О. Стоколос-Ворончук. – Львів, 2005. – 18 с.
26. Тарасюк Н. Леся Українка і німецька література / Ніна Тарасюк // Українська література. – 2013. – № 7–8. – С. 61–62.
27. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. – К. : Наук. думка, 1975–1979. – Т. X. – 542 с.; Т. XI. – 478 с.; Т. XII. – 694 с.
28. Шимбель Н. В. Автостереотипы и гетеростереотипы в межнациональных отношениях [Электронный ресурс] / Н. В. Шимбель, Е. В. Собор. – Режим доступа : <http://ovv.esrae.ru/pdf/2014/5/1038.pdf> (23.01.2016).

29. Шиприкевич О. Вплив етнічних стереотипів на етнонаціональні взаємини в Україні (відображення в ЗМІ) / Оксана Шиприкевич // Народна творчість та етнологія. – 2011. – № 1. – С. 45–52.

30. Широканов Д. И. Стереотипы и динамика мышления / Д. И. Широканов, О. А. Алексеева. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 248 с.

Богдан Светлана. Вербализация лексического регулятива *Німеччина* 'Германия' в эпистолярных текстах Леси Украинки. В статье рассмотрены особенности функционирования регулятива *Німеччина* как доминирующего элемента в системе этнических стереотипов эпистолярных текстов Леси Украинки; главное внимание акцентировано на экспликации словесных средств номинативного поля, формирующих его; выделены ядерные и периферические единицы, образующие личностный образ *Германии*; к основным в эпистолярной принадлежности принадлежат номинации, производные от опорной леммы *Німеччина* – *німецький* / -e, -a, *по-німецьки*, *німка*, *німці*, *німченята*, *німота* и топонимические наименования, в частности *Берлін* и дериват *берлінський* / -a, -e; проанализирована их синтагматика и семантическое пространство текстовой актуализации; установлены факторы, влияющие на некоторые модификации в образовании этого гетеростереотипа, и отличия в сравнении с типологическим для восприятия украинцев.

Ключевые слова: регулятив, эпистолярный текст, этнические стереотипы, гетеростереотип, номинативное поле.

Bohdan Svitlana. The Verbalization of the Regulative 'Nimetchyna/Germany' in Lesia Ukrainka's Epistolary Texts. The article describes the functioning peculiarities of the regulative *Nimetchyna/Germany* as a dominant element in the system of the ethnic stereotypes of Lesia Ukrainka's epistolary texts. In the focus of attention are the issues of verbal explication of the nominative field of the lexical means, which form it. Nuclear and peripheral units, which form the personality image of Germany, have been highlighted. It has been revealed that the major epistolary nominations include those derived from the core lexeme *Nimechchyna* – *nimec`kyj* / -e, -a, *po-nimec`ky*, *nimka*, *nimci*, *nimchenyata*, *nimota* and toponymic names, such as *Berlin* and its derivative *berlinsky* / -s, -e. The emphasis is laid on the analysis of their syntagmatic and semantic potential in the text actualization, and on the factors affecting some modifications in the formation of this heterostereotype. Special attention is paid to their distinctive features as compared to the typological for the Ukrainians' perception of them.

Key words: regulative, epistolary text, ethnic stereotypes, heterostereotype, nominative field.

Стаття надійшла до редколегії 15.02.2016